

„ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ — КӨРҮКЧҮЛӨР ЗАЛЫНДА“

ЫНДЫГ аттыг чаа ному уран чүүл эртемненин кандайдыр Симон Дрейден бижээ. Улут баштыгынын уран чүүл дугайында сатыш салыштырманын чыгып, театр-га, музыкага хамаралганын дугайында материалдарын автор бистин болгаш даштын чурттарын архивтерин көрүп, ылаптыг барымдаа бодытка-

дарын чыгып, өөренип, бо ному 40 чыл дургузунда белет-кеп келгеш, бижип доскан. 1900 чылдын февралдын 18-те, Ленин бир-ле дугазар «Хей-ниги Уран чүүл» (бо хунерде МХАТ) театрынын ишенимге чораш, булуг «чаа-дадыкчыларнын» чурттыкчы, революсун уюлгуд мергежи-лин ол-ла дораз үнелеп, ан-

да кеступ келип, боду харын номчучу эвес, көрүкчү апар-дын ыкшаш сагындар. Шы-нап-ла бо ному номчуп ора-нык көрүкчүлөр залынч ишчил, а чамдыкка сцена ар-тынче бакылай берилээр. Ном-

оско-даа даштык чурттарын уран чүүлүн дугайын биске сонугурадыр. В. И. Ленинни театр болгаш музыка талазы-биле уюл-балдардын бо ном биске таныштырар. «Владимир Ильич — көрү-

уран мергежилдин билеп, оок хай ажыктыг чүүлдерин бот-тарынга өөренип алыр. Ол үенин сурагыт критиктеринин театр, шик дугайында бижээ ажил-дарын чагалчылар болгаш журналистер бо нондан номчуп билеп, өөренирлер. Ол ыкшаш төөгүчүнү, лекторну, пропа-гандисти, башкыны идеялар болгаш политиктиг амыл чору-дарынын ленинни аргаларын чигеңтери-биле чепсегээр.

Номун эгизинде эгелээш, сөөлүгө чедир чангыс тема нолдуп турар. Ол тема болза, сагыш-сеткилд хайныктырып келир улуг күш—Ленинни өөр-хевирин биске үлгөү-чикең болур мазу-шынары, анзы-бу-ру бүгү таладары бо нонда би-життинген. В. И. Ленин көр-үкчүлөр залыга оура, пе-литбюрога азы Улус Комиссар-

НОМ ДЕЛЕГЕЙИНДЕ

да эге ат буруу 1900—1922 чылдарын иктител амыдыра-лыгын байдалы-биле таныш-тырып, политиктиг өскөриш-кинер дугайын тайылбырлап турар.

С. Дрейденни ному чүглө театрлар залдарынын, чангыс Россия дугайында эвес, харын

чүлөр залында» деп ном анзы-буру номчучуларга чедигер болгаш оларга таарыштыр би-життинген. Профессионал бол-гаш улусчу, бот-тыныгыр те-атрлар коллективтеринин ам-гы артистер болгаш режиссер-лары бо ному номчааш, сце-нанын сурагыт кижилеринин

чүлөр залында» деп ном анзы-буру номчучуларга чедигер болгаш оларга таарыштыр би-життинген. Профессионал бол-гаш улусчу, бот-тыныгыр те-атрлар коллективтеринин ам-гы артистер болгаш режиссер-лары бо ному номчааш, сце-нанын сурагыт кижилеринин

Чаа институт

Воровский кулмучуу, 2 дугаар бажын. Чедибинсиде ол алдыга билбеске кижик чок. Мурнуу Уралдын чаа дээди өөредилге чери — Чедибинский култура институтунун хууш алышкын комиссала мыда. Оон хуудусу, кезээ-ки болгаш дашкартан өөренир — бүгү факультеттери бол-гаш сабырлары аныктарга сонугурагыч.

Ол черин хоочун хай чурттакчыларын уруулары кул-тура-чырыдышкын аныктын факультеттерге өөренири шилин алыр. Ол факультет дээди мергенладит алуо ажил-дачыларын, бот-тыныгыр уран чүүл бөлүмненин див-аомунг удуртучуларын, оркестр дирижерларын, режиссер-ларын, балетмейстерларын белеткен турар.

Музыка эртемни башкыларын өөрениринин факультетте студенттер урууларын хожугу школарынга болгаш хожугу училищелеринге ажилдарынга белеткен. Ишди тусай эртемчилерин чуртта херистетип турары азы-кеч: илангы Урала хожугу школы ажилдааны турар хоорай чере чол.

Оон мыд библиотекка факультеттерге өөренири шилин алганар массала болгаш эртем библиотеккаларын тус-кай эртемчилер болур.

Култура-чырыдышкын аныктын факультеттерге өөр-ени кири турарларын аразында бот-тыныгыр уран чүүл бөлүмненин кижикчилер хей.

Людмила БУТОРИНА,
ПМА-нын корреспонденти.

ӨСКҮСТҮН ХОМУДАЛЫ

Б ОЮДУСТҮН байлаа, күрү-неңи ончуу болган ая-мен бистерни камгалап хайгаарлар албан черлерин кабинеттеринде чик-чагай саадап оларар улуг, биче эр-ге-дукалдыг ажилдачылар, егерлер болгаш штаттыг база штаттан дашкар инспектор-лар.

Чайын чаа-ла сорутта кир-ген, амы-тынманд чарыга-кырган ыкшаштык олзу бо-дунун хомудалымы, мейээ-таарашкан аяк-шүжүгү-сигерге килерип койгон.

Бо чылдын чамында Тыва АССР-ниң Дюди Советиниң сессиязынга республиканын бойдуе байлаан камгалаар болгаш ону көүдөдир дугай-ны чугаалааш, бо талаа-биле сессиянын тусай шип-тирин хууш алганын бүгү-ле аңгар аңгар чалгыт дымчы-тыр динчааш, кайгамчык өөр-ип турганар. Бичалла-даа серемчилде биче-даа кошка-дып болбас дээрин хойну-коруп, төтөлчөкчүлүк сымар-таалып, бооладип шак болган калар аңгар чалгып сургап турганар.

Мзон нем кырган мыйгак моон мурунда боо-монгу туг-кан кижилерге сыгыртадып, бир улаа дүе сорутта кирген, балымландыр аттырган, эч-часанын, оон канчал эпир-нини чугаалап, бо туттан киж-ки караанга черле көүдө-анип, кезээ-де серемчилдеп болурун мейээ чалгып-сургап чораш. Бичалган нем ак-черге, калгыч үмөс, үргүчү-де аям шиптиге оуттар. Чайын Чейб, Кара-Хем, Ша-вылгилер, Ыдыкшыл, Буустар дөш бо-ла мынчаар черлерге каш хонук улаштыр чаттап туруп берген. Нем-даа, болум-даа сорут чылгаскаарымыс дам берган.

— Шыдамыже туттунуп көр, өгүдү. Би-Хемини ол-бо та-лаада тайга-сыныгарын, да-ларынч соругларынга кирери өң-не айылдып, амы-тынмы-ысты мышын болуп бис-деп чугаалап турган.

— Ай-мен бистерни камга-лап хайгаарлар, төтөлчөк-чүлүгү уду демсиде күрү-недирин чокта чаа сессия-га чугаалааш болгай. Дүе сорут майлар төтөлчөкчү чо-рун ая таа-да чатын чор — деп, немге бузуредип ду-гааладым.

Каш хонук улаштыр чаттан сондоа сорут чылгаскаарым дөшөп барган. Ам канчаар, кончуг караңгыда нем мейи эдиртип алган, соругже чо-рункан. Бедик, кадыр даг кы-рынга үнүп келгириске, кү-

чүдүг хем Би-Хемини ол-бо чарык эртеринде одалар-нын чырымы амистетип кестү берди. Бисти камгалап-хайгаа-раан егерлерини, инспек-торларын одалардыр деп боолап бис. Дагнын ортузу-биле кул шавыштыр чорут-кан оруктап кылашкымыты-мыс.

Ажык чагаа

Дагнын дээ чарында, улут онгар бажында сорутта кел-ген, мыда топ каан дусту ая-жон амдананым чылгап туру-вуста, чангыс дүшкен чүе ыкшаш коргунчуг дааш дүе-ниң кангалымы өтүр чан-гылашын, угаан-кудумун үндү-рупкен. Чангыта турган нем сөгөдөгил оура дүшкен. Дааш база катан үнү, хайыр-дан каш-ла бажыда чаштанчы от ынааынын, бир-ле күш-түг чүе кыймыл-биле сым-гайын өртүштөн, ыда даш-та барып шак дөш. Нем тура халааш, бир талакы холун сөөртүп алганшын кончуг ка-дырын куду кизиредир ман-нап бадмыкан, оон-биле коша халып ордум. Хөкүк нем шоолуг-даа мравайн, черге чымдыкан.

— Мен-даа сорут манан чыт-кан төтөлчөкчүлүгү аар балы-латтым. Майга чыда ордум ол-дур. Мзон чангыта турба, доп-дораан моон ырап чор, нең мейден төртүтүнгөш, озу-лоруккан шыргай азынчыге маңаапат. Моон согдар киж-ки караанга көүдө, соругже кирбе—деп, хөкүк нем сөө-гү чалгып берген.

Немин мышкынамынын баштайгы хунеринде амы-ты-нымдан чарып чазып, кестип кырындап-на дигир артым. Эним шиптин ам-тан болуп ойт-спегени, чечек-чымзын чигештип ажырабай бардым. Ойт-сигенге хонупкан, оон биче турган болууза, кайын дигир үнөр мен.

Немин амыл-сүүзүңгү аа-судунен эрте-чакымдан чар-гытап, немни сагыштап ий-леш, амы-шүжүгү алыскан, шыргай шиптин үмөс, үр-гүчү-ле чаштынмын чоруп, үр үдө соруг чылгаваан болгаш күш-депке чок, эйт-ханым-даа эки туттунмаан, мраваш ка-дан алардым. Улаас улут харым, берге киш болуру ам-дыгааштан-на илден ыкша-жыл. Бичанган кышты кан-чап шмдап эртерим бидин-мес, өлүп-даа каарым магат чок.

Алдым-Шывалг аксылан

эгелээш, Хут ухарыгга чедир Би-Хемини ол-бо талаада тайга-сынарнын, дагларын эдиртеринде чеже соруг кыл-дыган, мыда чеже тонна дүс төктүнгөн чүе, оларын санаар-гы бешин берди. Патнича ке-жээнде-де эмге-халаажок мо-торлуг хемелер Кызылдан шуужуп үндүр. Киж амы-танын черге, сугга, агаарга чоруп болбаазын, дүргө чо-руктуг техника-биле чепсег-депкей магалым-даа, аңгар бистерге коргунчуг-даа-дур. Хемелерин башкымыс. Хут ухарыгга алаага суг барып донгазылар. Төтөлчөкчүлөр ол-ла хамык соругларын ма-нааш чыдылар. Бичанган боо-даажы кезээки чырык мйир-де, дүмбей дүшүн караңгы-аңыда-даа, чер чырып, даң атнаада-даа чангылаш-ла турар. Чазып суг оруу ажыт-тыган үдөн эгелээш, бо күс-ке чедир чеже аң-мен ол-ла хамык соругларга кирген, оларларга чораш, амы-ты-нымдан чарыбан дөр. Мен-тигелер өскүс артынарга ужураштым. Чербиң Хой-Сорутта бо чалып нелерин алыскан буурлар оодарынга база ужураштым, база-ла ажил-шүжүгү алыскан хө-күйлер болду. Иелерини канчан олүргөш республика-нын анымыр-тымын эргеле-тинге бидингир чүе дөшөр болду. Би-Хемини чейнеп ба-дарыга чедир үе ам-даа ырап, аңаа чедир чеже аң-мен төтөлчөкчүлүгү узутка-дыр чүе.

Бойдуштүң байлаа, күрү-неңи ончуу болган ай-мен бистерни камгалап-хайгаарлар ал-бан черлерин кабинеттеринде чик-чагай саадап оларар улуг, биче эр-ге-дукалдыг ажилдачылар, егерлер болгаш штаттыг база штаттан дашкар инспекторлар! Кээр-гел чок төтөлчөкчүлүгү мын-да соругларын мзыртыр ма-нап, калтырже нарак албайн көөспөнип, аңгарга амыр-дып берейн турда, канчан сатыккалар достуну оларар улус боор силер. Дыштарын хунерин таараштыр, аңаа-да хунерде маңаа көзү тур-ган болуураа, арга-замынын, тургуч-халарын, тайга-сынарнын чангылаандыр эдип турар боолар даажын диннап, боттарыңарнын кулактары-ңарга, карактарыңарга дораан-на бузурей бээр силер.

Өскүсүрөөш, амы-шүжүгү алыскан мыйган олзу үжү-бик билбес болганда, оон мурундан бо ажык чагааны бажыдым.

Толуш КЫЗЫЛ-ОЛ.

ЫНАК ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУН

ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

ГРУЗИН ССР. Кара далай-ның делгемнерине таары-чалыг бидүштү «Шота Руста-вель» теллох үнүккен. Лай-перин ГДР-ге тулуп туру-кан болган «Иван Франко», «Александр Пушкин», «Гарас Шевченко» суднолар бакта-ган бир болук теллохоттар-нын бирээс ол. Лайпер 18821 тонна чүк сөөртүп шыда-дыг, 916 киши чоруп олут-тарыл. Оон турмушка далай өртөөл Одесса. Болуңуң ба-тайгы чоруун ол Одессадан эгелээш. Итти, Сухун эгелээш, Баттин далай ортол-деринге баар. Бо чыл «Шо-та Руставель» чели рейске баар, оон сондо совет турис-тер олурут алган. Румыния-га, Болгарияга чедер, оон Европаны догаландыр чораш, Австралиянын эртеринге баар.

Теллохотун хой өгөдө-рин, вестибюльдерин болгаш ресторандын грузин напонаа аян-пичалыг кылдыр кав-таан. Оларын грузин шев-лерини уран ажилдары, не-рамкызы болгаш чурат-ларын чураш чураттары шимеп турар.

Устүнде чуратка: далай ор-төөл Сухунде «Шота Руста-вель» теллох.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИН
фотозу.

★ ★
ТОРЬКИЙ. Сут адаанга чо-руур чалгынарнын чаа суд-но — «Буревестник» Горький биле Казань аразында Волга дөвөсүрөгүн баштайгы ая-чоруктарын кылган. Шакта ол 95—100 километр чоруп, Суднонуң ийи улуг өрөөлүнө 150 киши кирер.

Ортузунда чуратка: «Буре-вестник» Волгада чоруп турары.

В. ВОЙТЕКОНУН фотозу.

★ ★
УДУМРТ АССР. П. Н. Чай-ковскини төртүтүнгөн чери Воткинск хоорайга чаа Кул-тура ордуу ачылган. Көрүкчүлөр болгаш концерт зал-лары муң беш чүс олуттуг. Ордунуң тураккаал чурата-ам-биле баштаган шиптиге көрүкчүлөр улут композитор-нуң чогаалдар делегейи-биле таныжар.

Алаанда чуратка: Воткинск хоорайга чаа Култура орду-зу.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИН фотозу.
СЭТА-ның фотораппалары.

Спорт

Хуусаа бетинде тивлелге

Москвадан «россмейстери Борис Спасский хал-шандыраа талаа-биле делегей чемпион-ну Тигран Петросян-биле са-пыр эргени боа катан чалаш алган. Сентябрь 26-да Ленин-градтын «россмейстери» Вик-тор Корчной-биле хаймакша-кан, он сагыларынч сөөлүг де Спасский 6,5 санын бо-луп, шиптирлаш тивлелге чедип алган. Корчнойнуң са-ны 3,5. Ынкааш ук жарам-даа хуусаа бетинде доолаа-ны ол.

Ол үе ам чедип келген. Со-вет курунениң үндөкөчкүзү-нин төртүтүнгөштен бээр 100 чыл болур оюнуң бугу-үзүндө оон мазу-шынарын өөр-ениринче бистиң сонугураа-выс улам-на улгадып турар.

«Көрүкчүлөр-биле артистер боттарынын аразында делегей-де чок дзон быгык харылаа-лыг болур...» деп Владимир Ильичиниң совет театр ажил-дачыларыга баш буурунгар сөглөп чоразын В. Д. Бонч-Бруевич болуун сактышы-нынга бижээ.

Ленинниң ол айтканын ном-нуң эң-не эки армынары ту-раскааттыган.

С. БАИР,
Кызылдың уран чүүл училищенин башкысы.

Кымга-даа күзенчиг

Кызылда Совет Тыванын беш чымы аттыг стадион элөө-лаш чылдарын дургузунда кийгид-даа марымдалаар бол-байн, он тургун келгенин номчучулар билер. Чыл бүрүдө оон сөптөстөгил, шөлүп кылдыр чыдарып көлөш, бо чайдан эгелээш ам мыда элөө ажилдарын талыштап ала-ла.

Стадион шөлүпүң сай холунактыг дашын ханмаалыр на-каш, ону үндүрүп төккөш, чаа кара доккатыр оон орунуга топ, дескилээш. Оон шөлүдө ам поган шиптирини салы-ры орту чедип турар. Бо аяккаа кодо ажил-агы технику-муунг сургууларын эң идеяктыг кижиги турар.

Ленин орденин совет Тываның наймысаламга нотаан хөвс ыкшаш шөлүдү чараш стадионунг болуру кымга кү-зенчиг эвес боор. Ынчанга бо аныкым киш дүнериниң бетинде дүргөдери-биле кызылдың хой-нигити аңаа кижиритири турар. Сентябрь 25-те Кок-Тейге ширик ба-зыл ажилдары-биле элөө хой организацыйлар ажилдап хууш. Оларын шиптен республиканын Көрүм-турум камгалап кийстертөөлүгү 43 кишиде иделгиле ала-ла, 1600 ажил ширик чалгыс аял кылдыр башап, оон 700 ажил боттарынын маңызын-биле ийи катан сөөктөн.

Ону улутуң турар хоорайнын чатайжымдыга чер бо ажилда багай организацыйында 60 ажил кижик эргенге-ниң 8 шактан барык 12 шакка чедир ширик дилеп. Кок-Тейгин арынга ол-бо чоруп, үсиктү үш аяк шакты чы-дырген. Херек кырмында ширик казар черин баш бурунгар көрүп алган, ам өлзе улусту чорудар жукурут. Бо аныкым хүн бүрүдө чорудуп турар чүе болганда, ону аңар орталас-тап чорудар күзенчиг.

А. КУМАЯК.

Парлаага чагыдылгасы

Чөөн-Хемчик районун ажилчы чоннары келер чыл-дың солунарын, журналда-рына идеяктыг чалгыды ап эгелээшкен. Сентябрь 20-ге че-дир медээ-биле алырга район-да 4 муң ажил кезек солун, сөткүдө чалгыттыган. Оон иштенде «Шың» солуну 1360 кижик чалгыдып алган.

ТАВАРЫЛГА

Самолёт-биле өдүректин үскүлешкени

Ленинградтан Москваже улус оларар «ТУ-104» деп са-молёт ужуруп үнөш, орук ара келген үнүч дедир эл-кенин хайымын уруу дың-нады кааптары, чорумдар бат кайдай бергенер. Само-лёт кылдыр олураш, бир өдүрөк-биле кыкылажы бер-геш, бертинген дээрим хай-дымынч уруу каксы чугаа-лаан.

Ол чорук мынчаар болган чүе-дир. Ленинград каа-мынча, тагыт-ла 1600 м бедик-ке самолёт ужуп чораш, бир черлик өдүрөк-биле эл-ге-нөртөн үскүлешкен. Ол өдүрөк ужудукчулар оларар кабыланып так шаап каан

«Комсомольская правда» солундан.

Редакторун ораакчым С. К. ШОЙГУ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРА»: «Чалгыс порус агары чор» 10. «Дайы болгаш тайын» (4-кү серияла) 1,55, 3,40, 5,35. «Герард Ра-химов» (делегет экранынг) 12, 7,30, 10 шактарда. «ЕНИСЕЙ»: «Тайга чүнү ытталгай турганмы» 10. «Шит болгаш хымын» (3-кү серияла) 11,50, 1,40, 3,25, 5,10, 6,55, 9,10 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Вий» 3. «Аяла Кареннипа» (1-ти, 2-ти серия-лары) 5,35, 8 шактарда.

МЕХАНИК БОЛУНАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кино-фикация эргелеп киноаппаратиниң 4 ай хуусаагын куру-зунга өөренириң куузон кижилерин хууш алганар чарлап тур. Курстуг өөредилгелге бо чылдың октябрь айның 1-ден эгелээр. Ол курска кездө черлерде чурттап турар кижилер-ин хууш алыр.

Өөренириң куузон кижилер бо черге келер: Кызыл хоор-ай, «Найрал» киностудия кинофикация эргелетинге азы районнар шиптеринде киночектериниң дирекция черте баар.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинки—Кравченко кулмучуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун ораакчыларын болгаш пропаган-да кылдынын 35-24, харысалгалык секретарын 23-35, партия амыдырал кылдынын 23-54, култура кылдынын 37-13, көзө ажил-агы кылдынын 21-47, улутуң кылдынын 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдынын 21-27, информация кылдынын 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбей барганга 32-75 телефонче долгар.

Кызыл, Шетинки—Кравченко кулмучуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун ораакчыларын болгаш пропаган-да кылдынын 35-24, харысалгалык секретарын 23-35, партия амыдырал кылдынын 23-54, култура кылдынын 37-13, көзө ажил-агы кылдынын 21-47, улутуң кылдынын 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдынын 21-27, информация кылдынын 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбей барганга 32-75 телефонче долгар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага эргелелин типография (Кызыл, Шетинки—Кравченко кулмучуу).

Солун неделяда алды катап үнөр

ТС-01058